

Συνταγματική μύηση τουριστικού δικαίου στη Βενετία

Αντώνιος Μανιάτης

Επιστημονικός Συνεργάτης ΤΕΙ Αθήνας, Δικηγόρος
Οδός Δημοσθένους 5, Καλαμάτα τ.κ. 24131, τηλ. - φαξ: 2721085754
Email: maniatis@dikaio.gr

Περίληψη

Η Βενετία αποτελεί μία περιοχή που έχει χαρακτηριστεί ως μυστήριο από τους επιστήμονες, πράγμα που επαληθεύεται και από το χαρακτήρα του διάσημου Καρναβαλιού της το οποίο αναβίωσε οριστικά και επίσημα μόλις το 1980. Ο τουρισμός της δεν θεωρείται βιώσιμος αλλά χάρη σε αυτόν διασώζονται παραδοσιακά στοιχεία όπως οι γόνδολες και δεν έχει εξαλειφθεί πλήρως η τυπική για την πόλη συνήθεια της νυκτερινής αναψυχής. Ιδιαίτερα για τους επισκέπτες, ζητούμενο είναι το δικαίωμα στην επιδίωξη της ευτυχίας, το οποίο απορρέει από το στερέωμα των ρητά διατυπωμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων στο τυπικό Σύνταγμα. Εξάλλου, το 1973 μπορεί να θεωρηθεί ως το ορόσημο για τη γένεση του θεμελιώδους δικαιώματος τρίτης γενεάς στο νερό, με τη θέσπιση νόμου για τη διάσωση της Βενετίας και της λιμνοθάλασσάς της. Πάνω από όλα, η μύηση στο Τουριστικό Δίκαιο στη Βενετία αναδεικνύει το δικαίωμα στην ειρήνη.

Λέξεις κλειδιά: Βενετία, Δικαίωμα στην επιδίωξη της ευτυχίας, Δικαίωμα στο νερό, Τουριστικό Δίκαιο

Εισαγωγή: Συνταγματική προσέγγιση για τριάδα ιταλικών πόλεων

Η Ιταλία έχει να επιδείξει τρεις πόλεις οι οποίες είναι οι εμβληματικές για τον πολιτισμό της. Αυτό το τρίγωνο των τουριστικών προορισμών περιλαμβάνει κατ' αρχάς την πρωτεύουσα, η οποία δεσπόζει στην ιταλική ιστορία ήδη κατά την αρχαιότητα. Οι δύο άλλες πόλεις είναι η Βενετία, στην οποία οφείλεται και το όνομα της Βενεζουέλας, και η Φλωρεντία, όπου γεννήθηκε το κίνημα της Αναγεννήσεως. Ωστόσο, αυτή η τριάδα συγκαταλέγεται στα παραδείγματα Κρατών που ονομάζονταν Δημοκρατίες αλλά ήταν αμφίβολης δημοκρατικότητας. Ειδικότερα, επισημαίνεται ότι

στη Ρωμαϊκή Δημοκρατία η πλειονότητα του πληθυσμού ήταν σκλάβοι, η εξουσία όμως βρισκόταν στα χέρια των πατρικών (Ντεμπρέ, 1999). Στη Δημοκρατία της Βενετίας, οι δόγηδες, οι οποίοι ήταν εκλεγμένοι δια βίου, συμπεριφέρονταν σαν τύραννοι. Η Δημοκρατία της Φλωρεντίας κυβερνιόταν από μια αριστοκρατία.

Το ιταλικό Κράτος δίνει έμφαση στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών, όπως και στην περίπτωση της σύμβασης, του Μαρτίου 2007, του Υπουργείου των πολιτιστικών αγαθών με εταιρεία περιορισμένης ευθύνης για αποκαταστάσεις μνημείων σε 23 πόλεις. Η επιχείρηση, της οποίας προσάφθηκε η μομφή ότι δεν είχε σχετική εμπειρία, ανέλαβε την υποχρέωση να εκτελεί τις εργασίες αποκατάστασης σε κάθε τύπο αγάλματος, συντριβανιού ή μνημείου με μηδενικό κόστος για τους τοπικούς οργανισμούς. Σε αντάλλαγμα, θα εκταμίευε τεράστιες προσόδους ενοικιάζοντας τις επιφάνειες των εργοταξίων σε διαφημιστικές εταιρείες. Καθόλου τυχαία, τα μνημεία που επιλέχθηκαν από την ανάδοχο βρίσκονται στις κεντρικές ζώνες των κύριων πόλεων της Ιταλίας, όπως η γέφυρα του Ριάλτο στη Βενετία. Πρόκειται για εξαιρετικά θέλγητρα, τουριστικά και εμπορικά (D'Improrzano, 2009). Επιπροσθέτως, είναι αξιοσημείωτη η εξέλιξη η σχετική με τον Κώδικα Δημοσίων Συμβάσεων, στον οποίο υπάρχει το άρθρο 199-bis με κανόνες ειδικά για την περίπτωση χορηγίας σε δημόσιες συμβάσεις έργων, προμηθειών και υπηρεσιών, με αντικείμενο πολιτιστικό πράγμα.

Θα ήταν ενδιαφέρον να γίνει μία μύηση της συνταγματικής επιστήμης στο Τουριστικό Δίκαιο, όπως αυτό εφαρμόζεται στη Βενετία. Συναφώς επισημαίνεται για τον όρο «μύηση» ότι, όπως έγραψαν σχετικώς πρόσφατα οι ιστορικοί John Martin και Dennis Romano, *«υπάρχουν απλά αναρίθμητες Βενετίες, πολλές άγνωστες διαστάσεις της. Τη στιγμή ακριβώς που νομίζει κανείς πως μπαίνει στο θέμα, η Βενετία μεταμφιέζεται, και, παρά τον αρχαικό της πλούτο και τους καλλιτεχνικούς της θησαυρούς, γίνεται ξανά ένα μυστήριο, ένα αίνιγμα, ένας ακατανόητος κυκεώνας αντιφατικών ιστοριών, ψεύτικων και αληθινών»* (Φρήμαν, 2006).

Το δικαίωμα στην καρναβαλική αναψυχή

Το κεντρικό καρναβάλι στην Ιταλία γίνεται στο Βιαρέτζο αλλά το ιδιάζον στη Βενετία, το οποίο καταργήθηκε από τους Γάλλους το 1797 αλλά επανήλθε οριστικά και επίσημα

το 1980 με μεγάλη επιτυχία. Ο Μ. Ναπολέων στράφηκε κατά του αποκριάτικου εθίμου φοβούμενος κάποια επαναστατική αντίδραση μέσα από αυτό και εξέγερση των μασκοφορεμένων εναντίον των Γάλλων κατακτητών, οι οποίοι υποτίθεται ότι απελευθέρωσαν την πόλη. Οι μόνοι που απελευθερώθηκαν στ' αλήθεια ήταν οι Εβραίοι, το γκέτο των οποίων (η λέξη αυτή πιστεύεται πως προήλθε από αντίστοιχη βενετική του Μεσαίωνα η οποία σήμαινε «χυτήριο», και καταγράφεται για πρώτη φορά στη Βενετία) άνοιξε και οι πύλες του πυρπολήθηκαν, ώστε οι κάτοικοί του να μην είναι πλέον απομονωμένοι (Φρήμαν, 2006).

Ο Μ. Ναπολέων διάρπαξε και το τέθριππο της Βασιλικής του Αγίου Μάρκου, το οποίο αποτελεί το μοναδικό που διασώθηκε από την αρχαιότητα, και το έστειλε στο Παρίσι, όπου αποτέλεσε μέρος μιας ασυνήθιστης πομπής στα τέλη Ιουλίου 1798 (Φρήμαν, 2006). Το τέθριππο επέστρεψε στην αρχική του θέση, μετά την πτώση του Ναπολέοντα το 1815, και, ως αποτέλεσμα μίας εκστρατείας της ιταλικής εταιρείας Olivetti, στη δεκαετία του 1970, για την απομάκρυνσή του από τη μολυσμένη ατμόσφαιρα της λιμνοθάλασσας, μετακινήθηκε σε δωμάτιο πίσω από τη δυτική πρόσοψη της Βασιλικής. Τα άλογα που τοποθετήθηκαν στη λότηα είναι ρεπλικές, κοινότυπα αντίγραφα.

Οι Αυστριακοί, στους οποίους πέρασε η κυριαρχία της Βενετίας από τη Γαλλία, προσπάθησαν να αποκαταστήσουν το καρναβάλι, χωρίς αυτό να επανακτήσει την αίγλη του. Στη δεκαετία του 1970, και ενώ μέχρι τότε οι μάσκες είχαν σχεδόν πλήρως εξαφανιστεί, κάποιοι έφηβοι αποκατέστησαν το καρναβαλικό έθιμο των σάπιων αυγών, το οποίο είχε νομικά απαγορευθεί το 1268!

Το καρναβάλι, αποτελώντας αρχικά ένα μεγάλο πανηγύρι της Βενετίας, έχει γίνει εδώ και πολλά χρόνια διεθνές και μερικοί παραπονούνται ότι είναι πολύ «φορτωμένο» (Μηνακάκης, 2003). Για δέκα μέρες πριν από τη Σαρακοστή, ασκείται το δικαίωμα στην αναψυχή, με χρήση μασκών και στολών που πωλούνται ή ενοικιάζονται στην πόλη. Η αναβίωση του καρναβαλιού έχει επαναφέρει τη μόδα των χορών, στα μέγαρα και στα πεδία («κάμπι») (Zorzi, 1990a). Στο καθημερινό πρόγραμμα των εκδηλώσεων υπάρχουν χοροί το βράδυ στα πεδία.

Εξάλλου, στη δεκαετία μετά την αναβίωση του καρναβαλιού, υπήρξε ραγδαία ανάπτυξη μαγαζιών που πωλούν και κατασκευάζουν αποκριάτικες μάσκες, αν και πολλές από αυτές είναι εξαιρετικά παραφορτωμένες, έχοντας χάσει τη γοητεία και το

σοφιστικέ στιλ που είχαν εκείνες που κατασκευάζονταν αρχικά, όταν αναβίωσε η μόδα αυτή (Μηνακάκης, 2003). Η παραγωγή αποκριατικών μασκών αποτελεί ένα ιδιαίτερο φαινόμενο προαγωγής του θεμελιώδους πολιτιστικού δικαιώματος στην τέχνη. Η καλλιτεχνία των μασκών, συμπληρωματική του καρναβαλιού, στο οποίο γίνεται και επίσημος διαγωνισμός για την καλύτερη μάσκα, έχει αποκτήσει διεθνή ακτινοβολία. Η Ελλάδα μιμείται τη Βενετία, με εισαγωγή και εμπορία μασκών στην πόλη της Λευκάδας, τη θερινή περίοδο, και με πρόσληψη στοιχείων του καρναβαλιού σε τοπικά καρναβάλια, όπως εκείνο του Ναυπλίου (Αλαβάνου, 2017).

Το δικαίωμα στη νυκτερινή αναψυχή

Η τάση για νυκτερινό εορτασμό ήταν ένα από τα πιο μοναδικά χαρακτηριστικά της Βενετίας, το οποίο αυτή δεν έχει πλέον, εδώ και πολλά χρόνια (Zorzi, 1990a). Ειδικότερα, η τοπική κοινωνία κοιμάται, ή τουλάχιστον επιστρέφει στο σπίτι νωρίς και μετά τις 10 μ.μ. οι δρόμοι ησυχάζουν (Μηνακάκης, 2003). Τις χειμερινές νύχτες, στον καιρό της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, εξέπληττε τους αλλοδαπούς το θέαμα των σκαφών που συνωστίζονταν στα κανάλια των μεγάρων στα οποία πραγματοποιούνταν, όπως αποκαλούνταν τότε, ακαδημία, όπου δηλαδή λάμβανε χώρα κοντσέρτο για να ακούσει κανείς καλή μουσική. Εξάλλου, τα θέατρα ήταν τουλάχιστον εννέα ή δέκα, της πρόζας και της όπερας. Εγκαινιάζαν τη σαιζόν επίσημα την 26^η Δεκεμβρίου, αφού ένας περίπατος πατρικών και των δύο φύλων, μεταμφιεσμένων και πλούσια στολισμένων με κοσμήματα, είχε ανοίξει με τη σειρά του επίσημα τη μακρά περίοδο του Καρναβαλιού. Και, μέχρι την κατάργησή της, αποφασισμένη με διάταγμα το 1774, ήταν ανοιχτή μέχρι τη βαθιά νύχτα η επίσημη χαρτοπαικτική λέσχη Ridotto. Εκτός από τα γεγονότα που σηματοδοτούνταν από τις θρησκευτικές και πολιτικές λειτουργίες, υπήρχε, μέχρι τις παραμονές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, μία έντονη νυκτερινή ζωή στα καφενεία (Zorzi, 1990a). Συνδέονταν τα εστιατόρια με τη μόδα, κάποια από τα οποία, όπως η ταβέρνα La Fenice και το Antico Martini, έμεναν κατά κανόνα ανοιχτά έως την αυγή και πέραν αυτής. Ο λόγος ήταν ότι η θεατρική ζωή, η οποία ήταν ακόμη έντονη, τελείωνε αργά και έστελνε τους λάτρεις της λυρικής και της πρόζας σε δείπνο γύρω στα μεσάνυχτα και πιο μετά. Η ειρωνεία της ιστορίας έγκειται στο γεγονός ότι το διάσημο Θέατρο La Fenice, που φιλοξενεί την όπερα το χειμώνα και κοντσέρτα και ρεσιτάλ όλο το χρόνο, επλήγη από εμπρησμό από πρόθεση

το 1996, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθεί μία μεγάλη σκηνή μετά την καταστροφή του αρχικού κτιρίου (Μηνακάκης, 2003). Ωστόσο το Θέατρο ανοικοδομήθηκε με αποτέλεσμα να επαναλειτουργήσει στα τέλη του 2003.

Εδώ και πολλά χρόνια μπορεί να συμβεί σε κάποιον να μη βρει ούτε μία πιτσαρία ανοιχτή, το καλοκαίρι, μετά την ενδεκάτη βραδινή (Zorzi, 1990a). Αλλάζουν τα έθιμα και οι παραδόσεις, πόσο μάλλον μίας πόλης που χάνει ένα μέρος του πληθυσμού της. Η Βενετία, όπως γενικά όλες οι ιταλικές πόλεις, δεν έχει πια νυχτερινή ζωή, παρά μόνο σε ιδιαίτερες περιστάσεις όπως μπορεί να είναι το Καρναβάλι (Zorzi, 1990b). Οι πόλεις φαίνεται να διέπονται από μία αυθόρμητη (άτυπη) απαγόρευση της κυκλοφορίας. Στα ιταλικά γίνεται χρήση του εύγλωττου όρου «corřifuso», προερχόμενου από το παλαιό έθιμο που συνίστατο στο σβήσιμο της φωτιάς των οικιών τη νύχτα. Αυτή η απαγόρευση επιβάλλει για μεγάλο μέρος του έτους το βραδινό κλείσιμο σχεδόν του συνόλου των κέντρων διασκέδασης του κοινού εκτός από αυτά που κείνται σε πολύ περιορισμένες κεντρικές ζώνες.

Το δικαίωμα στην τουριστική αναψυχή

Η Ιταλία, ακολουθώντας την παγκόσμια πρωτοπορία της Γαλλίας η οποία θέσπισε το 2006 Τουριστικό Κώδικα, δεν έχει καθόλου αναγνωρίσει την ύπαρξη ενός «δικαιώματος στις διακοπές», στο δικό της Τουριστικό Κώδικα (νομοθετικό διάταγμα 79 του 2011). Παρόμοιες παρατηρήσεις ισχύουν για το ιταλικό Συνταγματικό Δίκαιο, στο οποίο δεν φαίνεται να υπάρχει ένα συνταγματικό δικαίωμα με αυτοτελή ύπαρξη, για τις διακοπές.

Η ιταλική θεωρία δεν φαίνεται να έχει την τάση να θέτει ευθέως το θέμα αν υπάρχει ένα συνταγματικό δικαίωμα στον τουρισμό, το οποίο δεν είναι ρητά καθιερωμένο, ως ένα θεμελιώδες δικαίωμα. Κατά μείζονα λόγο, δεν αναπτύσσει μία προβληματική υπαγωγής του δικαιώματος στον τουρισμό σε ένα ευρύτερο θεμελιώδες δικαίωμα στην αναψυχή. Κατ' αρχάς διερωτάται απλώς για τη συνταγματική αυτοτέλεια ενός γενικότερου ομοταγούς δικαιώματος των ανθρώπων στις διακοπές, πράγμα που υποδηλώνει αμηχανία για έναν θεσμό, σαν τον τουρισμό, που είναι σχετικά περιθωριακός στο επίπεδο του τυπικού Συντάγματος, αν όχι και κυμαινόμενος ως προς τη ρύθμισή του. Ειδικότερα, το άρθρο 117 του ρεπουμπλικανικού Συντάγματος, το οποίο τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1948, απέδιδε στις Περιφέρειες με τακτικό

καθεστώς τη νομοθετική αρμοδιότητα σε πολυάριθμα πεδία ύλης, όπως «τουρισμός και ξενοδοχειακή βιομηχανία» (Majo, 2011). Ωστόσο, σε συνέχεια της επιτυχίας στο δημοψήφισμα της 7^{ης} Οκτωβρίου 2001, με το οποίο ο λαός εκφράστηκε θετικά για την τροποποίηση του άρθρου, αυτό έχει υποστεί μία πραγματικά επαναστατική μεταβολή. Στη νέα διατύπωση του κειμένου, η οποία εισήχθη με το νόμο της συνταγματικής αναθεώρησης υπ' αριθμόν 3/2001, είναι καταγεγραμμένα τα θεματικά πεδία που υπάγονται υποχρεωτικά στην κρατική αρμοδιότητα. Στη συνέχεια προβλέπονται τα θεματικά πεδία συντρέχουσας αρμοδιότητας του Κράτους και των Περιφερειών, στα οποία η νομοθετική ευχέρεια αναλογεί στις Περιφέρειες, με εξαίρεση τον καθορισμό των θεμελιωδών αρχών, η οποία επιφυλάσσεται στο Κράτος. Τέλος, αναλογεί στις Περιφέρειες η νομοθετική ευχέρεια κατ' αναφορά με κάθε ύλη η οποία δεν επιφυλάσσεται ρητά στη νομοθεσία του Κράτους. Συνεπώς, καταλείπεται σε καθεμία Περιφέρεια η αποκλειστική αρμοδιότητα στα θεματικά πεδία που δεν περιλαμβάνονται ρητά στον κατάλογο της κρατικής αρμοδιότητας, με παράδειγμα την περίπτωση του τουρισμού και της ξενοδοχειακής βιομηχανίας η οποία δεν αναφέρεται καθόλου (ρητά) στο κείμενο.

Ενδεικτικό της ασάφειας ως προς το ζήτημα της καθιέρωσης ενός δικαιώματος στον τουρισμό είναι ότι δυνάμει του Ν. 135/2001 εισήχθη ο «Χάρτης των δικαιωμάτων του τουρίστα», συντεταγμένος από το τότε Υπουργείο Βιομηχανίας, Εμπορίου και Βιοτεχνίας σε τουλάχιστον 4 γλώσσες, ο οποίος όμως δεν έχει νομική δεσμευτικότητα (Majo, 2011).

Σε κάθε περίπτωση, η Ιταλία αντιμετωπίζει ποικίλα προβλήματα από την τουριστική ανάπτυξη (Μανιάτης, 2016). Η παρατήρηση αυτή ισχύει ιδιαίτερα για τη Βενετία, της οποίας ο πολιτισμικός τουρισμός εδώ και χρόνια δεν θεωρείται πλέον βιώσιμος, όπως έχει επισημανθεί (Ασημακόπουλος, 2009). Η πόλη αποτελεί παράδειγμα προορισμού που βρίσκεται στη φάση της Εδραίωσης («Consolidation»), με αύξηση των τουριστών αλλά και της σχετικής δυσaráσκειας των κατοίκων, ένα βήμα πριν το ακροτελεύτιο στάδιο του Μαρασμού (Πρωτοπαπαδάκης, 2016).

Κατ' αρχάς, σε αυτή τη θεωρούμενη «πόλη τέχνης», η οποία είναι η «μητροπολιτική πόλη» της Περιφέρειας του Βένετο, οι επισκέπτες, σε μεγάλη έκταση, είναι απλώς εκδρομείς οι οποίοι φθάνουν το πρωί και αναχωρούν το βράδυ. Συνεπώς, ως προς

αυτούς υποστηρίζεται η άποψη ότι δεν μπορούν να προσδιοριστούν τεχνικά ως τουρίστες (Castoldi, 2016).

Πάντως, μία τέτοια θεώρηση δεν παρεμποδίζει τη συνταγματική προβληματική αν οι ξένοι ως προς την πόλη άνθρωποι έχουν για λόγους αναφυχής το θεμελιώδες δικαίωμα να την επισκέπτονται ή όχι, με την έννοια της δυνατότητας επιβολής περιορισμών σε αυτό, η οποία αποκαλείται εναλλακτικά και δικαίωμα «στην επιβίωση» της πόλης (Panarari, 2016).

Οι Βενετσιάνοι υπήρξαν από τα πρώτα «θύματα» της επέλασης των τουριστών. Όπως έχει επισημανθεί, η Βενετία βρίσκεται σε μία τροχιά πληθυσμιακής απώλειας δεδομένου ότι σε αυτήν το 1951 ζούσαν 175.000 άνθρωποι ενώ το 2016 μόλις 54.000 (Αθανασίου, 2016). Η απαισιοδοξία είναι τέτοια που έχει αρχίσει να παραλληλίζεται η «Γαληνοτάτη» με την Πομπηία, μία «όμορφη αλλά νεκρή πόλη».

Τον Ιούλιο 2016 ιδρύθηκε το κίνημα Generazione 90, με πρωτοβουλία του οποίου λίγο μετά, στις 10 Σεπτεμβρίου, περισσότερα από 1.000 άτομα συμμετείχαν σε μία συμβολική πορεία «ανακατάληψης» της πόλης από τους κατοίκους της. Το κίνημα διεκδικεί την αειφόρο για την τοπική κοινωνία ανάπτυξη του τουρισμού, ζητώντας να υπάρξουν αντικίνητρα για όλους όσους μεταβαίνουν στη Βενετία για λίγες ώρες, μόνο και μόνο για να βγάλουν μία φωτογραφία του εαυτού τους στην Πλατεία του Αγίου Μάρκου χωρίς να προβούν σε οικονομικές συναλλαγές.

Επιδιώκει επίσης την εφαρμογή πολιτικών που θα δίνουν κίνητρα στους ιδιοκτήτες των ακινήτων να προβαίνουν σε σύναψη μισθώσεων με μόνιμους κατοίκους. Αυτό το αίτημα είναι αντίστροφης λογικής από τις εξελίξεις στο συγκριτικό, ιδίως το ευρωπαϊκό, Τουριστικό Δίκαιο, οι οποίες συνίστανται σε ένα σημαντικό άνοιγμα προς τους ενδιαφερόμενους να ασκήσουν έστω και ευκαιριακά τη δραστηριότητα του άτυπου «ξενοδόχου» (Ρουσάνογλου, 2016). Για παράδειγμα, στην ελληνική έννομη τάξη, η βραχυχρόνια, ακόμη και ελάχιστων ημερών, ενοικίαση ακινήτων, από την 1^η Νοεμβρίου 2015 έχει απαλλαγεί από το καθεστώς έκδοσης του, ισχύοντος για τα τουριστικά καταλύματα και με βάση το Ν. 4276/2014, «Ειδικού Σήματος Λειτουργίας» το οποίο χορηγείται από το Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου «Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού» (ΕΟΤ) (Μυλωνόπουλος, 2016). Βάσει του άρθρου 2 παρ. 1 του νόμου αυτού, ο νομοθέτης θεωρούσε το μίσθιο για προσωρινή διαμονή του

μισθωτή, για χρονικό διάστημα μικρότερο των 30 ημερών, ως «τουριστικό κατάλυμα», υποκείμενο σε δημόσιο έλεγχο, δηλαδή σε καθεστώς προηγούμενης διοικητικής άδειας από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού. Σημαντικά προβλήματα με αυτή τη νέα διεθνή μόδα υπάρχουν στην Ισπανία, ιδίως στη Βαρκελώνη, το δημοτικό συμβούλιο της οποίας αποφάσισε την επιβολή προστίμου 600.000 ευρώ σε καθεμία από τις πλατφόρμες Airbnb και HomeAway, με τον ισχυρισμό ότι η ενοικίαση γίνεται χωρίς άδεια για υπηρεσίες διαχείρισης φιλοξενίας (Τζαβέλλα, 2017). Βραχυχρόνια μίσθωση αλλά εξεζητημένη, υπάρχει και στη Σάντα Κριστίνα (Κωβαίου, 2017). Το 300 στρεμμάτων νησάκι, στην καρδιά της λιμνοθάλασσας της Βενετίας, διατίθεται προς ενοικίαση έναντι 14.000 ευρώ την εβδομάδα, σε ταξιδιώτες που αναζητούν ένα κατάλυμα - προορισμό για τις διακοπές τους.

Εξάλλου, ένα από τα προβλήματα της Δημοτικής Αστυνομίας της Βενετίας που αντιμετώπιζε το καλοκαίρι του 2016 συνίστατο στον υψηλότατο σκοτεινό αριθμό των αδικημάτων των τουριστών, τα οποία διαπράττονταν και παρατηρούνταν αλλά δεν καταγγέλλονταν αρμοδίως (Αnonimo, 2016). Εκτιμάτο ότι η σκοτεινή περιοχή μπορεί να ξεπερνούσε το 99% του συνολικού αριθμού των διαπραττόμενων παραβάσεων. Κατά το Διοικητή, η επέμβαση σε περίπτωση τηλεφωνικής ειδοποίησης για μία παράβαση κοντά στην Πλατεία της Βασιλικής του Αγίου Μάρκου θα ήταν άμεση. Η βεβαιότητα της άμεσης επεμβάσεως απέρρευε από το γεγονός ότι κάθε ημέρα, από τις 7 το πρωί έως τα μεσάνυχτα, ήταν σε υπηρεσία στη μαρκιανή περιοχή τουλάχιστον 4 φύλακες, με τους οποίους ενώνονταν για μεγάλο μέρος της ημέρας 6 εθελοντές, οι αποκαλούμενοι «angels». Επιχειρούσαν δηλαδή 10 άτομα για τη διεξαγωγή ελέγχων και για την παροχή χρήσιμων πληροφοριών για κάθε ανάγκη, σε ανταπόκριση προς την αρχή της φιλοξενίας.

Παράδειγμα για αυτή τη μαζική παραβατικότητα αποτελεί η περίπτωση δύο τουριστών που είχαν αποφασίσει να κολυμπήσουν στο Μεγάλο Κανάλι, μπροστά στο Δημαρχείο, με αποτέλεσμα να επέμβει η Δημοτική Αστυνομία και να τους επιβληθεί κύρωση (Αnonimo, 2016). Το ίδιο καλοκαίρι, υπήρξαν διάφορες περιπτώσεις αγενούς συμπεριφοράς, μεταξύ των οποίων πολλοί τουρίστες να κολυμπούν στο Μεγάλο Κανάλι (Αθανασίου, 2016).

Από το Διοικητή της Δημοτικής Αστυνομίας έμφαση ως προς το περιεχόμενο του νέου κανονισμού της υπηρεσίας του, που επρόκειτο να θεσπιστεί, δινόταν στο ζήτημα των

«πληροφοριών», μαζί με την υλοποίηση δομών χρήσιμων για την προσωρινή στάση των χιλιάδων και χιλιάδων προσώπων, συνεπώς αναπτυσσόταν και μία προβληματική για τη συστοιχία των συμπληρωματικών δικαιωμάτων τουρισμού και φιλοξενίας των επισκεπτών (Anonimo, 2016). Σε εκείνη την περιοχή ελλείπουν ακόμη και τα παγκάκια, και μετά από ώρες επισκέψεως στην πόλη ένας τουρίστας έχει το δικαίωμα να καθήσει, και όχι μόνο σε ένα κέντρο κατανάλωσης ποτών. Ενδεικτική είναι η εικόνα τουριστών οι οποίοι «συντεταγμένοι» κάθονταν σε μία πεζογέφυρα και έτρωγαν. Ο νέος κανονισμός θα αντιμετώπιζε αυτά τα επίκαιρα σενάρια, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες ενός τουρισμού ο οποίος εθεωρείτο ότι κάθε ημέρα έθετε και νέα ζητήματα.

Τελικά, ο κανονισμός εγκρίθηκε στις 19 Δεκεμβρίου 2016 και ενοποιεί όλους τους κανόνες που αφορούν την οργάνωση και λειτουργία του Σώματος. Προβλέπει διάφορες καινοτομίες, όπως είναι οι νέες διαδικασίες επιλογής προσωπικού με την εισαγωγή φυσικών και ψυχολογικών δοκιμασιών, και οι αισθητικοί περιορισμοί σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση των αστυνομικών. Διευκρινίζεται ότι από τις 21 Ιουλίου 2015 είχε αρχίσει να εφαρμόζεται σε περιορισμένη έκταση η καινοτομία των ενόπλων φυλάκων, οπότε κάποια στελέχη άρχισαν να φέρουν υπηρεσιακό περίστροφο, ενώ σε πόλεις όπως η Πάδοβα, το Τρεβίζο και η Βιτσέντσα η οικεία Δημοτική Αστυνομία ήδη έκανε ένοπλες περιπολίες. Με το νέο κανονισμό, όλο και περισσότερο η Αστυνομία του Δήμου της Βενετίας προσλαμβάνει χαρακτηριστικά μίας συμβατικής αστυνομικής υπηρεσίας ενώ στον προηγούμενο το άρθρο 19 περιείχε διατάξεις για τον ατομικό οπλισμό.

Το δικαίωμα στην επιδίωξη της ευτυχίας

Το προαναφερθέν δικαίωμα στις διακοπές, και μάλιστα γαλήνιες, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποτελεί μία από τις πολλές εκφάνσεις ενός υποτιθέμενου «δικαιώματος στην ευτυχία» ή στη «γαλήνη». Η νομολογία του Αναιρετικού, και μάλιστα η πολιτική, (Cass. Sez. un. Civ., 11 novembre 2008, n. 26972) απέβη ωστόσο αρνητική σε υπόθεση αποκατάστασης της ηθικής βλάβης. Το δικαίωμα στην ευτυχία χαρακτηρίστηκε γλαφυρώς ως «εξ ολοκλήρου φανταστικό».

Η ιταλική θεωρία παρουσιάζεται διχασμένη σε αυτό το ζήτημα, καθώς υποστηρίζεται η γνώμη ότι αυτή η νομική κατασκευή πρέπει να έχει την ίδια αντιμετώπιση με εκείνη για το υποτιθέμενο συνταγματικό δικαίωμα στις διακοπές (Ferro, 2014). Πάντως, ήδη πριν είχε διατυπωθεί η άποψη ότι πράγματι υπάρχει ένα συνταγματικό δικαίωμα στην ευτυχία, με επίκληση του ιστορικού προηγούμενου της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας των 13 Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, της 4^{ης} Ιουλίου 1776. Σε αυτό το κείμενο ορίζεται: *«Δεχόμαστε τις εξής αλήθειες ως αυταπόδεικτες, πως όλοι οι άνθρωποι δημιουργούνται ίσοι, και προικίζονται από τον Δημιουργό τους με συγκεκριμένα απαραβίαστα Δικαιώματα, μεταξύ των οποίων είναι το δικαίωμα στη Ζωή, το δικαίωμα στην Ελευθερία, και το δικαίωμα στην επιδίωξη της Ευτυχίας»* (Gemma, 2018). Εύλογα ο Ουμπέρτο Έκο σχολίαζε ότι το δικαίωμα στην ευτυχία, που η Διακήρυξη αναγνωρίζει σε όλους τους ανθρώπους, θα έπρεπε να οδηγήσει στο στοχασμό ενός βίου πλήρους σε συλλογικούς όρους και όχι μίας ικανοποίησης μόνον ατομικής (Eco, 2014).

Εξάλλου, για τη θεμελίωση του συνταγματικού δικαιώματος στην ευτυχία γίνεται επίκληση και του σκοπού της «ευτυχίας όλων», στη γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη. Το κείμενο αυτό, της 26^{ης} Αυγούστου 1789, αποτελεί το σημείο αναφοράς των γαλλικών θεσμών, κυρίως στα Συντάγματα του 1852, του 1946 και του 1958 (Μανιάτης, 2016). Μολονότι το δικαίωμα στην ευτυχία διακηρύχθηκε σε κείμενα κατ' αρχάς ήσσονος νομικής σημασίας σε σχέση με εκείνα των συνταγμάτων των ΗΠΑ και της Γαλλίας που επακολούθησαν, δεν είναι κάτι περίεργο στο λεξιλόγιο και στις αρχές του Συνταγματικού Δικαίου. Επιπροσθέτως, είναι συνδεδεμένο με το φαινόμενο του πολλαπλασιασμού, στη διεργασία της ερμηνείας του θεμελιώδους χάρτη, συνταγματικών δικαιωμάτων ποικίλης φύσης. Από τη ρητή πρόβλεψη ενός ή περισσότερων συνταγματικών δικαιωμάτων μπορούν να συναχθούν δικαιώματα με υπόρρητη διατύπωση, διότι ή αυτά είναι προαπαιτούμενα των πρώτων (π.χ. το δικαίωμα στη ζωή το οποίο δεν μνημονεύεται στο ιταλικό Σύνταγμα σε αντιδιαστολή με άλλα συνταγματικά κείμενα) ή είναι μία απόρροια των ίδιων (όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον σε σχέση με το δικαίωμα στην υγεία, προβλεπόμενο στο άρθρο 32 του ίδιου Συντάγματος). Με βάση τα παραπάνω, το δικαίωμα στην ευτυχία είναι σε μία λογική σχέση όχι με μεμονωμένα δικαιώματα αλλά με το στερέωμα των συνταγματικών δικαιωμάτων ενώ μπορεί να αποτελέσει τη βάση

για συνταγματικές αξιώσεις που δεν μπορούν να βασιστούν σε άλλα δικαιώματα ρητώς προβλεπόμενα στο Σύνταγμα (Gemma,2018).

Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται από τους αμφισβητίες αυτών των υποτιθέμενων νέων δικαιωμάτων, ότι υπάρχει ο κίνδυνος απολυτοποίησης του τύπου του συνταγματικού δικαιώματος στις διακοπές, χωρίς να προσδιορίζονται τα επί της ουσίας όριά του (Ferro, 2014). Στο πλαίσιο αυτής της προβληματικής, η θεωρία κάνει λόγο για το «προνόμιο» που διέπει τα αποκαλούμενα «νέα δικαιώματα», τα οποία, μην αποτελώντας ρητά μέρος του θετικού δικαίου, δεν θα ενέπιπταν στο πιο αυστηρό καθεστώς που προβλέπεται για τα ρητώς καθιερωμένα στο Σύνταγμα δικαιώματα.

Το δικαίωμα στο νερό

Το 1966 επήλθε καταστροφή από πλημμύρες και η UNESCO στήριξε την έκκληση «Σώστε τη Βενετία». Το 1973 θεσπίζεται θεσμικό πλαίσιο για την ελάττωση της μόλυνσης, της καθίζησης και των πλημμυρών. Ειδικότερα, η διάσωση της Βενετίας και της λιμνοθάλασσάς της αποτέλεσε το σκοπό του νόμου 171 της 16^{ης} Απριλίου 1973 «Επεμβάσεις για τη διάσωση της Βενετίας», ο οποίος αποτέλεσε το πρώτο σώμα κανόνων που εκδόθηκε μετά τα δραματικά γεγονότα του 1966. Επακολούθησαν άλλα σχετικά νομοθετικά κείμενα, όπως οι νόμοι 798/1984, 360/1991 και 139/1992. Μία δεκαετία μετά τον αρχικό νόμο διάσωσης, σταματά η βύθιση της Βενετίας, κατόπιν της απαγόρευσης άντλησης νερού από το υπέδαφος (Μηνακάκης, 2003).

Εκτιμάμε ότι το 1973 θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το ορόσημο για την έναρξη καθιέρωσης του δικαιώματος στο νερό στο πλαίσιο του συγκριτικού δικαίου, με τη θέσπιση του προαναφερθέντος νόμου για τη διάσωση της Βενετίας και της λιμνοθάλασσάς της κατόπιν και του σχετικού ενδιαφέροντος της UNESCO. Ωστόσο, ακόμη και σήμερα το ύδωρ, το οποίο έχει πλέον περάσει από την τρίτη γενεά θεμελιωδών δικαιωμάτων στην τέταρτη, σπάνια μνημονεύεται από τη θεωρία ως αντικείμενο αυτοτελούς ανθρώπινου δικαιώματος (Μανιάτης, 2017). Όταν αυτό επιχειρείται, το δικαίωμα στο νερό παρατίθεται δίπλα σε άλλα διεθνικού χαρακτήρα (τρίτης γενεάς), όπως είναι εκείνα σε ένα υγιεινό περιβάλλον, στην ειρήνη, στην ανάπτυξη... (Pachot Zambrana, 2016).

Η UNESCO έχει βάλει από το 2014 στο μικροσκόπιο τη Βενετία, η οποία αποτελεί ένα από τα πιο προβεβλημένα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Ήδη από το 2014 οι ειδικοί του οργανισμού εξέφρασαν την ανησυχία τους για σχεδιαζόμενα ή υπό κατασκευή έργα υποδομών και ναυσιπλοΐας, τα οποία θα μπορούσαν να προκαλέσουν αμετάκλητες αλλαγές στο τοπίο, σε ξηρά και θάλασσα. Η «Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς» έχει επίσης εκφράσει την ανησυχία της για τις περιβαλλοντικές συνέπειες από τις μεσαιού μεγέθους μηχανοκίνητες βάρκες και τα μεγάλα πλοία, που σταδιακά έχουν διαβρώσει το βυθό της λιμνοθάλασσας, το στρώμα λάσπης και τις αλυκές. Έχουν προειδοποιηθεί οι αρχές της Βενετίας και η ιταλική κυβέρνηση ότι θα πρέπει άμεσα να ληφθούν μέτρα για να αντιμετωπιστούν οι πιθανές απειλές και να διασφαλιστεί η υδρο-γεωλογική ισορροπία στη λιμνοθάλασσα και στη λεκάνη απορροής (Αθανασίου, 2016).

Τα νερά δυσχεραίνουν για κάποιες ώρες μερικές ημέρες μέχρι και την πρόσβαση των τουριστών στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, βαδίζοντας στην ομώνυμη πλατεία. Η καταστροφική παλίρροια, η «άκουα άλτα», που μπορεί να πλημμυρίσει την πόλη, κάνει συνήθως την εμφάνισή της στα τέλη του καλοκαιριού, αλλά μπορεί να συμβεί και σε άλλες εποχές (Μηνακάκης, 2003).

Αν το καρναβάλι της Βενετίας είναι στηριγμένο στα χαρακτηριστικά της γοητείας και του μυστηρίου, σε κάθε περίπτωση υπάρχει και μια μυστική πλευρά στην περιοχή, προσβάσιμη μόνο μέσω της υδάτινης οδού. Αφού επιβιβαστεί κανείς σε κάποιο πλεούμενο, συναντά ένα διαφορετικό κόσμο, βλέπει την πόλη όπως είχε σχεδιαστεί για να τη βλέπει κανείς (Μηνακάκης, 2003). Μείζονος νομικού ενδιαφέροντος είναι το παράδειγμα του Μπουράνο, το οποίο είναι ένα από τα πιο γραφικά νησιά της Βενετίας, διάσημο για τα χρωματιστά σπίτια του και τις δαντέλες (Αθανασίου, 2017). Τον 16^ο αιώνα, οι εξωτερικοί τοίχοι των οικιών άρχισαν να βάνονται σε έντονες αποχρώσεις, για να μπορούν μέσα στη βαθιά ομίχλη οι ψαράδες να τους διακρίνουν από θαλάσσης και να επιστρέφουν με ασφάλεια στη στεριά. Σήμερα, όποιος κάτοικος του Μπουράνο επιθυμεί να φρεσκάρει την πρόσοψη του σπιτιού του πρέπει να αιτηθεί και να λάβει σχετική άδεια από τις τοπικές αρχές, οι οποίες και θα του ορίσουν την ακριβή απόχρωση (Μανδράκου, 2017).

Το δικαίωμα στην ειρήνη

Το δικαίωμα των ατόμων και των λαών στην ειρήνη δεν έχει απλώς καθιερωθεί ως τρίτης γενεάς, όπως έχει επισημανθεί, αλλά θεωρείται και ως καθήκον των ίδιων υποκειμένων για δράση με γνώμονα την ειρήνη (διαμέσου της μόρφωσης των νέων γενεών, της πρακτικής της μη βίας κλπ.) (De Stefani, 2009). Κατά μνημένους παρατηρητές της Βενετίας, το κυριότερο στοιχείο του μυστηρίου της δεν είναι άλλο από το δικαίωμα στην ειρήνη, όπως προκύπτει και από σημαντικά στοιχεία της ιστορίας της πόλης, σαν τα ακόλουθα.

Πρώτον, το ίδιο το μακραίωνα καρναβάλι, το οποίο και σήμερα εμπεριέχει έντονο το χαρακτήρα του μυστηρίου, αποτέλεσε θύμα ξένης στρατιωτικής κατάκτησης.

Δεύτερον, θύμα της ίδιας επέμβασης έπεσε και το τέθριππο στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου. Αν για αυτό το έργο τέχνης πέρασαν σχεδόν δύο δεκαετίες για να επιστρέψει στη θέση του, το καρναβάλι χρειάστηκε σχεδόν δύο αιώνες για να αναβιώσει φθάνοντας σε αίγλη συγκρίσιμη με την αρχική. Βέβαια, το τέθριππο δεν παύει να αποτελεί σύμβολο λαφυραγώγησης από κατακτητές καθώς οι Βενετοί το είχαν αρπάξει ως λάφυρο από την Κωνσταντινούπολη, μετά την Τέταρτη Σταυροφορία, το 1204.

Τρίτον, η διακοπή μίας ειρηνικής περιόδου απορρύθμισε και την άσκηση του δικαιώματος στη νυκτερινή ψυχαγωγία. Ειδικότερα, πρόκειται για την περίπτωση του ξεσπάσματος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου που επέδρασε αρνητικά στη συνήθεια για διασκέδαση αυτού του τύπου στα καφενεία της Βενετίας, όπως έχει αναφερθεί. Και αυτή η εξέλιξη επικυρώθηκε με το μετέπειτα αυτοπεριορισμό στο δικαίωμα αυτό, ο οποίος είναι συγκρίσιμος με την παρατεταμένη διακοπή του καρναβαλιού.

Η βενετσιάνικη κοινωνία είναι συνειδητοποιημένη όχι μόνο για τα ποικίλα θέλγητρα της περιοχής της αλλά κυρίως για τη σπουδαιότητα της κοινωνικής και ιδιαίτερα της διακρατικής Ειρήνης. Πρόκειται για ένα δικαίωμα της ίδιας γενεάς με το συνήθως «αγνοούμενο» από τη θεωρία δικαίωμα στο ύδωρ. Συναφής είναι η εξέλιξη με τη σύλληψη τριών Κοσοβάρων, στα τέλη Μαρτίου 2017, οι οποίοι ζούσαν στην Ιταλία και ετοίμαζαν τρομοκρατικό χτύπημα με εκρηκτικά στην προαναφερθείσα εμβληματική γέφυρα του Ριάλτο, για να σκοτώσουν εκατοντάδες τουρίστες και ντόπιους (Σούτζου, 2017). Το γεγονός αυτό όχι απλώς αναδεικνύει την κομβική σημασία του δικαιώματος στην ειρήνη αλλά και ενισχύει την επιχειρηματολογία των

υποστηρικτών του ένοπλου χαρακτήρα της υπηρεσίας των Δημοτικών Αστυνομιών, κατά την προαναφερθείσα νέα τάση στην ιταλική έννομη τάξη.

Επίλογος: Συνεπαγωγές για τη συνταγματική επιστήμη

Από την παρούσα μελέτη προέκυψε ότι ο τουρισμός παραμένει ένα ζήτημα αρρυθμιστο, τουλάχιστον με τη μορφή ενός αναγνωρισμένου καθολικού δικαιώματος κυρίως στο τυπικό Σύνταγμα αλλά και στο ουσιαστικό. Ακόμη και η νομική μόδα της υιοθέτησης Τουριστικών Κωδίκων δεν συνοδεύθηκε από τη ρητή καθιέρωση ενός δικαιώματος στις διακοπές! Ως εκ τούτου η μελέτη οδηγήθηκε σε χαρακτηρισμούς κυρίως με βάση το πνεύμα του νομοθέτη και την ίδια την κοινωνική πραγματικότητα παρά σε όρους του θετικού δικαίου μίας αρχαιολογικής και τουριστικής χώρας όπως η Ιταλία.

Σε κάθε περίπτωση, διαφάνηκε ότι ο τουρισμός μπορεί να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο διαφύλαξης της παράδοσης και της κληρονομιάς, μία ιδιότυπη «Κιβωτός» για τον αυτόχθονα πολιτισμό, του οποίου ορισμένα αξιολογικά στοιχεία σε κάποιες περιπτώσεις κινδυνεύουν ακόμη και με σχεδόν ολοκληρωτική αλλοίωση ή εξαφάνιση. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση της χρήσης των γονδολών, οι οποίες δεν έχουν αποσυρθεί χάρη κυρίως στον τουρισμό. Επιπροσθέτως, τηρουμένων των αναλογιών, αυτή είναι η περίπτωση και για την προσφορά νυχτερινής αναψυχής για το κοινό, η οποία έχει περιοριστεί δραστικά. Θα ήταν σκόπιμο να τεθεί αυτή η μορφή αναψυχής και στο πεδίο του συγκριτικού Συνταγματικού Δικαίου, κατά τρόπο παρόμοιο με τον «πολιτισμό της καθημερινότητας». Αυτός ο όρος έχει κατά τα τελευταία χρόνια καθιερωθεί όσον αφορά την πολιτική που πρέπει να ασκούν ιδίως οι Δήμοι στην καθημερινή πράξη, με γνώμονα την ποιότητα ζωής, όπως διαφάνηκε και με την προαναφερθείσα προβληματική που αναπτύχθηκε για τον Κανονισμό της Δημοτικής Αστυνομίας της Βενετίας σε σχέση με τους επισκέπτες της πόλης. Επισημαίνεται, στο πλαίσιο του συγκριτικού Τουριστικού Δικαίου, ότι η Ελλάδα διαθέτει ένα πλεονέκτημα προς περαιτέρω αξιοποίηση δεδομένου ότι οι δυτικές χώρες, ακόμη και του ευρωπαϊκού Νότου σαν την Ιταλία, δεν έχουν κατά κανόνα αναπτύξει ιδιαίτερα τη συνήθεια για διασκέδαση τη νύχτα, τουλάχιστον εκτός της θερινής περιόδου.

Το καρναβάλι σε μεγάλο βαθμό υποστηρίζεται από τους αλλοδαπούς τουρίστες, σε σημείο που οι μάσκες του και η τεχνοτροπία του να αποτελούν «εξαγωγίμο προϊόν». Η συνταγματική επιστήμη ενδείκνυται να εκδηλώσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θεσμό του καρναβαλιού γενικά, γύρω από τον οποίο περιστρέφονται λιγότερο ή περισσότερο νέα, όσον αφορά την ιστορία της καθιέρωσής τους, δικαιώματα. Το καρναβάλι της Βενετίας και οι συλλογικοί χοροί στους οποίους αυτό διαρθρώνεται, αποτελεί σημαντικό παράγοντα κοινωνικής συνοχής και τουριστικής έλξης. Δεν είναι τυχαίο ότι παρόμοιες παρατηρήσεις ισχύουν για το διασημότερο καρναβάλι παγκοσμίως. Το καλλιτεχνικό δίπολο του καρναβαλιού και της σάμπας στο Ρίο ντε Τζανέιρο έχει συμβάλει σημαντικά στην κοινωνική ενσωμάτωση σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία σαν αυτή της βραζιλιάνικης μεγαλούπολης με έντονες εσωτερικές διαφορές.

Συγγενές με αυτήν την προβληματική είναι και το μοντέρνο θεμελιώδες δικαίωμα στον κοσμοπολιτισμό, υπέρ των μεταναστών και των προσφύγων. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Ορχήστρα Quattrocanti συγκεντρώνει 45 παιδιά οκτώ εθνικοτήτων, που ζουν σε συνθήκες μειονεξίας στο κέντρο του Παλέρμο. Αυτά μαθαίνουν να δημιουργούν ήχους δωρεάν, με ένα όργανο που τους έχει δανειστεί, και, διαμορφώνοντας ήχους, μαθαίνουν το σεβασμό, την από κοινού συμμετοχή, τη δικαιοσύνη: γίνονται ανθρώπινα όντα. Υποστηρίζεται η άποψη ότι υπάρχει περισσότερο πολιτισμός σε μία από τις πρόβες τους παρά σε όλη την πολιτική του Υπουργείου Πολιτιστικών Αγαθών και Δραστηριοτήτων και Τουρισμού. Αυτό το διδακτικό μοντέλο εισήχθη στην Ιταλία από τον Claudio Abbado: ονομάζεται *El Sistema* (δηλαδή στα ισπανικά «*Το Σύστημα*») και τέθηκε σε εφαρμογή στη Βενεζουέλα από το μαέστρο José Antonio Abreu. Ο παππούς του τελευταίου ήταν Ιταλός, από το Νησί Έλβα, και διηύθυνε τη φιλαρμονική του χωριού του, της Marciana. Το πνεύμα με το οποίο ο Abbado έχει μεταφέρει στην Ιταλία αυτόν τον τρόπο να κοιτάζει κανείς τη μουσική συνοψίζεται καλά στην ακόλουθη φράση του: «*Ο πολιτισμός επιτρέπει να διακρίνουμε μεταξύ καλού και κακού. Επιτρέπει να κρίνουμε αυτόν που μας κυβερνά. Ο πολιτισμός σώζει*» (Montanari, 2016).

Συνεπώς, με βάση και τα παραπάνω, είναι ζήτημα προτεραιότητας στο συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο η ρητή συνταγματική καθιέρωση ενός πολυδύναμου γενικού δικαιώματος αναπυγής, με εκφάνσεις όπως ο πολιτισμός, η παιδεία (πολιτιστικά

δικαιώματα), ο αθλητισμός, ο τουρισμός (δικαιώματα στην κίνηση). Παρόμοιες παρατηρήσεις αρμόζουν και για ένα δικαίωμα προς αναβίωση στο πλαίσιο της τρέχουσας τέταρτης γενεάς θεμελιωδών δικαιωμάτων, το καθολικό δικαίωμα στην επιδίωξη της ευτυχίας...

Η μύηση στη Βενετία είναι διαρκής, τα δικαιώματα στο νερό, στην ειρήνη, στην αναψυχή, πολύ περισσότερο στην επιδίωξη της ευτυχίας, πρόκληση για το μέλλον...

Βιβλιογραφία

1. Αθανασίου Μ. (απόδοση), 2017, "Βενετία by locals", *Η Καθημερινή Ταξίδια*, Κυριακή 12 Μαρτίου, σσ. 22-25.
2. Αθανασίου Μ., 2016, "Βενετία SOS", *Η Καθημερινή ταξίδια*, Κυριακή 25 Σεπτεμβρίου, σσ. 16-19.
3. Αλαβάνου Ε., Κεράστα Β., Τζαβέλλα Α., 2017, Ο. Χαραμή, "Στον ρυθμό της Αποκριάς", *Η Καθημερινή Ταξίδια*, Κυριακή 12 Φεβρουαρίου.
4. Anonimo, 2016, "Turisti cafoni a Venezia, la rete si mobilita", *Il Secolo XIX* Martedì 23 agosto, p. 10.
5. Eco U., 2014, "La bustina di minerva Il diritto alla felicità", *L'Espresso*.
6. Ασημακόπουλος, Κ., Σδράλη Δ., 2009, "Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου: Θεωρητική προσέγγιση και Εφαρμογές", *Ελληνοεκδοτική*, Αθήνα.
7. Castoldi G., 2016, "L'esame di abilitazione alla professione di Accompagnatore turistico Manuale di preparazione", Sesta edizione a cura di M. Boiocchi e R. Lavarini, *HOEPLI*.
8. D'Imporzano G., 2009, "Beni culturali / Il giallo del maxicontratto Restauri in monopolio", *L'espresso* N. 34 anno LV 27 agosto, pp. 70-71.
9. De Stefani P., 2009, "Diritti umani di terza generazione", *Aggiornamenti Sociali*, 01, pp. 11-23.
10. Ferro G., 2014, "Nuove frontiere della tutela del turista-consumatore nello spazio giuridico europeo e antiche diatribe domestiche: riflettendo sul c.d. "danno da vacanza rovinata"", *Forum di Quaderni Costituzionali*, 27 giugno, p. 16.

11. Gemma G., 2008, “Esiste un diritto costituzionale alla felicità?”, *AFDSUDC*, 12, pp. 519-531.
12. Κωβαίου Μ., 2017, “Το άσραμ της Βενετίας”, *Η Καθημερινή Ταξίδια*, Κυριακή 12 Φεβρουαρίου, σ. 29.
13. Μανδράκου Α., 2017, “Χρωματολόγιο πόλεων”, *Η Καθημερινή Ταξίδια*, Κυριακή 22 Ιανουαρίου, σσ. 24-29.
14. Μανιάτης Α., 2017, “Πτυχές της γαλλικής περιβαλλοντικής και τεχνικής νομοθεσίας”, *Νόμος + Φύση*.
15. Μανιάτης Α., 2016, “Συνταγματική επικαιρότητα Ευρωπαϊκού Τουριστικού Δικαίου”, *Constitutionalism.gr*, 24.12.
16. Majo D., 2011, (Coordinamento red.), “Compendio di Legislazione del Turismo e cenni alle Aziende della Ristorazione”, IV Edizione, *Gruppo Editoriale Esselibri – Simone*.
17. Μηνακάκης Β., 2003, (υπ.), “Βενετία”, *Explorer AEEE*.
18. Montanari T., 2016, “Ladri di sovranità”, in A. Algostino, L. Ciotti, T. Montanari, L. Pepino, “Modifiche costituzionali e italicum Io dico no”, *Edizioni Gruppo Abele*.
19. Μυλωνόπουλος Δ., 2016, “Τουριστικό Δίκαιο”, *Νομική Βιβλιοθήκη*.
20. Ντεμπρέ Ρ., 1999, “Εξηγώντας τη Δημοκρατία στην κόρη μου”, Μετάφραση Θ. Τραμπούλης, *Εκδόσεις Καστανιώτη*, Αθήνα.
21. Φρήμαν Τσ., 2006, “Τα άλογα του Αγίου Μάρκου Μια ιστορία θριάμβου στο Βυζάντιο, το Παρίσι και τη Βενετία”, Μετάφραση Δ. Στεφανάκης, *Ωκεανίδα*, Αθήνα.
22. Pachot Zambrana K. L., 2016, “El derecho constitucional al deporte en la doctrina y el derecho comparado”, *Cuestiones Constitucionales*, 1, Núm. 35, julio – diciembre. pp. 119-150.
23. Panarari M., 2016, “Visitare Venezia è un “diritto”? Quando il turismo è insostenibile”, *La Stampa*.
24. Πρωτοπαπαδάκης Ι., 2016, “Ποιο θα είναι το τουριστικό μοντέλο της Βενετίας τα επόμενα χρόνια”, *Επιχειρώ*.
25. Ρουσάνογλου Ν., 2016, “Οι ιδιοκτήτες ακινήτων προτιμούν τους τουρίστες από τους ενοικιαστές”, *Η Καθημερινή Οικονομική*, Κυριακή 31 Ιουλίου.

26. Σούτζου Α., 2017, ‘Κοσοβάροι τζιχαντιστές θα ανατίναζαν τη γέφυρα Ριάλτο στη Βενετία’, *Ελεύθερος Τύπος*, σ. 32.
27. Τζαβέλλα Α., 2017, ‘No pasaran!’, *Η Καθημερινή Ταξίδια*, Κυριακή 4 Φεβρουαρίου, σ. 2.
28. Zorzi A., 1990a, ‘L’Italia com’era Che notti quelle notti! Quando Venezia viveva anche al chiaro di luna’, *Bell’Italia*, Numero 50 Giugno, pp. 112-119, 142, 144.
29. Zorzi A., 1990b, ‘Dove Come Quando Che notti quelle notti! Pagine di storia sono state scritte anche davanti a una tazza di caffè’, *Bell’Italia*, Numero 50 Giugno, p. 156.

CONSTITUTIONAL INITIATION IN TOURISM LAW IN VENICE

Antonios Maniatis

Scientific Collaborator of the Technological Educational Institute of Athens, Lawyer
Dimosthenous street 5, Kalamata p.c. 24131, tel. - fax: 2721085754

Email: maniatis@dikaio.gr

Abstract

Venice is a region that has been characterized as a mystery by scientists, which is confirmed by the features of its famous Carnival that was revived definitely and officially just in 1980. Its tourism is not considered sustainable but thanks to it some traditional elements are preserved, such as the gondolas, whilst the standard for the town habit of nocturnal recreation has not been completely eliminated. Particularly for the visitors, the challenge is the right to pursuit of happiness, which results from the constellation of the fundamental rights being explicitly formulated in the formal Constitution. Besides, 1973 may be considered as the milestone for the creation of the 3G fundamental right to water, through the adoption of the law on safeguarding Venice and its lagoon. Above all, the initiation in Tourism Law in Venice highlights the right to peace.

Keywords: *Venice, Right to pursuit of happiness, Right to water, Tourism Law*